

De legibus quibusdam
a Solone De liberorum educatione
latis.

E. Scheller.

1824

81
Licit maxima pars legum, quae Solon de libe-
rorum educatione tulit, deperdita sit, pauca
tamen, quae adhuc exstant fragmenta, non
mirum quod signa sunt, quae celeberrimis veterum
legislatorum adnumerantur monumentis, quae
Minois epus quae mihi dicitur Lycurgi. Horum
si quis vel minimam contraxerit notitiam,
id potissimum inter Solonis et Lycurgi legis-
lationem interesse videbit, quod ille non omnes
paupertatem omnemque divitiam, ~~inter~~ neque
~~omne~~ omne inter omnes inde discrimen oriundum
tollere voluerit, ut Lycurgus, ideoque non
solum eam de civibus milites facere potuisse,
etiam si voluisset atque ex usu fore duxisset.

Liberosque educationem Solon non parentum
arbitrio commisit, non minus quam Lycurgus
et Minos, sed legibus, quarum administratio
Areopagitae tradita erat, eos obstrinxit, ut
filios pro ratione ordinis atque rei fami-
liaris educarent. Cives pauperiores, quibus
res familiaris non sufficiebat, neque liberos

suos ^{liberos} a domo dimittere poterant, ut in scholas publicas
gymnasiaque eos mitterent. legibus adstricti erant, ut
in agricultura aliove opificio utili eos instruerent.
Tales quæstus, quibus sibi suisque victum necessarium quaerebant
iliberales appellabantur (τέχνης βαναυσikai). Putebant enim, has artes ad vitam sustentandam necessarias,
præcipue quas domi sedentes exercebant, et corpus effeminare
et animum debilitare, utrumque vero ^{hunc} ad defendendam
dem^{patriam} ^{hunc} ad rempublicam administrandam inaptum
reddere. Quod etiam Xenophon in ~~hunc~~ libro, qui in peribitis
ἱκονομικός his verbis expressum est: καὶ γὰρ αἱ γὰρ βαναυσικαὶ
κατασκευαὶ, καὶ ἐμπόριοι εἶσι, καὶ ἐκείνους μὲν πᾶσι
ἀποδοῦναι πρὸς τὴν πόλιν, κατὰ λυσιγόνους γὰρ τὰ
ὄντως τῇ τε ἐργασίᾳ καὶ τῇ ἐμπροσθεν, ἀναγκαῖα
ῥούσαι καθήκοντα καὶ οὐκ ἀπραγματοῦντα, ἐνίοι δὲ καὶ πρὸς
πῶς ἡμετέραν. τῇ δὲ οὐκ ἐν ἡμετέροις ἰσχυρομένοις, καὶ
αἱ ψυχὰς πολλὰ ἀπὸ πόλεως γίνονται.
Igitur in plebibus civitatibus omnia opifera,
~~quæ~~ huius generis opifera civibus illicita
erant, atque quæ in exercitationibus gymnasticis
atque in compascendis virtutibus bellis maxime
essent impediunt. Dec. L. 4. 5. 6. καὶ ἐν ἐνίοις
μὲν τῇ πόλει μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἐν πόλεως
δοκονοαῖς εἶναι, οὐδὲ γὰρ τῇ πόλει τῇ οὐδὲ
βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζονται. Etiam Athenis
manuum opera, ad victum parandam fasciata,
turpia atque homine libero indigna putabantur.

82
quod ex Xenophon his Memorab. II, 4 videtur. Nam
ob causam Xenophon (Dec. c. 6) omnes opifices tanquam
ad bellum gerendum ~~profici~~ inutiles propterea a milibus
excludit; quod etiam Aristoteles fecit. (Polit. II, 9)
dicens, los τῆς πόλεως, qui propter meliorem educationem
munera ^{publica} salire possint et propter corporis ex-
tensionem ad stipendia merenda apti sint,
recte cives nominari posse, omnes vero, qui
manuum ope victum sibi quaerant, non nisi
sensu improprio sui appellari ~~posse~~ debere.
Tales opifices et ceterosque operarios ^{atque servos} id potissi-
mum interasse dicit, quod illi ~~non~~ ^{non} cuique
pecunias solventi, hi uni tantum pareant.
Quam obrem civitatem potestatem diis non posse
si multos habeat opifices atque artifices
paucos tamen viros, qui ^{gerant} bella subeant
donec.

His artibus foedibus artes liberales
~~opponuntur~~ sive hominibus liberis dignae
opponuntur, in quibus ~~et~~ parenter laque-
trices, qui quæstum non manu operibus
faciebant, ut liberos suos instruerent
adstricti erant. Artes illæ liberaliores, quibus

pueri atque adulescentes ad munera publica facien-
da et virtutes bellicas conformantes atque
fingebantur. Solonis temporibus erant: Cectis, scriptis
maxima cum poetis vetustissimis familiaritas, musica
scientia, denique in rebus gymnasticis exercitatio,
quibus adhuc venatio et ^{equitatio} rectus ad numerandas
sunt. Post Solonis obitum haec artes non
solum amplificabantur, sed etiam novae eis adde-
bantur, ut pictura, (quod praecipue Camphilis tempo-
ribus fiebat) arithmetica et geometria. De hac
autem non satis constat, quando in numerum artium
liberarium relata sit, quamquam jam Plato nullum
geometriae rudem in Academiam admitteret, id vero
inter omnes notum, omnes philosophos artium
et disciplinarum ambitum, quibus Graeci liberi atque
locupletes instruebantur (*ἐκκλῆσια πενδύματα*) semper
ab artibus liberorum, philosophia ceterisque discipli-
nis proprie sic dictis distinguere, quae nunquam
in ⁱⁿ omni homine bene erudito desiderabantur.

Quamquam tunc modo liberorum eruditione pro-
visum erat, tamen ex historia scimus, educationem
morumque disciplinam eo magis in deterius mutatas
esse, quo magis ambitus et copia doctrinarum atque
artium ~~augeri~~, quibus aetas juvenilis imbutatur,
augeri coepit.

83
Solum quamquam leges aconiatissimas de ratione
atque argumento institutionis praescripserat,
tamen non omnem, ut dyonysius, educationem
antes confectam transformavit, sed eam tantum
educandi rationem, quae civis nobiliores in insti-
tuendis liberis, utebantur magis reddit communem
atque necessariam, saltem praemia propositis
ad eam alliciebat. Similiter atque Atheniensis puer
gremium matris aut nutricis manus reliquit, legibus
Solonis et gymnaces duobus praecceptoribus tradebatur,
quorum alteri animi eruditio, corporis exercitatio
alteri curae erat. Hoc primum quo anno septimo
¶ deinceps fiebat.

Juvenum et puerorum corruptionem, ex consuetudine
aetatis adultae cum impubia in secessione et
secrebris facile oriendam ita creabat, ut aconia-
tissime ~~namque~~ juvenum atque puerorum numerum
significaret, quibus cum praecceptoris in scholis
et gymnasio publicis versari liceret, item quo
tempore, quo scholae aperirentur et finirentur.
Nullus praecceptor scholam suam, aut gymnasium,
sive ad animum, sive ad corpus erigendum, ante
solis ortum aperire, neque post solis occasum apertam
laborem debebat. Nemo in scholam admitteretur,
qui aetate Discipulos superaret, nisi qui
praecceptoris arta propinquitate conjuncti esset.

Qui hanc legem ~~neglex~~ sine propter pigritiam
sive propter prodicionem neglexerat mortis damna-
batur. Diebus festis, quos pueri ^{trufis}, Mercurio
adolescentes ~~celebrabant~~ in scholis et gymnasiis cele-
brabant, meminisse, qui pueros ~~aut~~ adolescentium
aetatem jam exasperat, laetis eorum choris impune
se admiscere licebat. Solon praeter Areopagitos,
quibus summa de civium moribus cura imposita
erat, singulares etiam magistratus elegerat, qui
et praceptorum et discipulorum mores observarent,
quos, si ab officio suo discessissent, et rationem reddere
cogere poterant.

Praceptorum alter, cui animi ^{puerum} eruditio mandata erat
simul ^{et} alius ejusdem aetatis in lectione et scriptura
tam uterarum artium atque disciplinarum tamquam
fundamentum, instillabat. In talibus scholis adolescenter
veterum poetarum opera, imprimis eorum, qui res gestas vel
praeccepta moralia tradebant, ut memoriae suae
mandarent adhibebant, ex consilio, ut tam praecceptis
et institutis moralibus, tum exemplis et laudibus
excellentium virorum ad virtutem imitarentur.

Praeterea etiam pueri loca frequentabant loca publica,
ubi in vario modo corpus suum exercebant, ut
currando, nando, luctando, pugilando, prout corpus et
vires ferebant. ^{hoc corpus} ~~huic ad suum~~ viri, exercitationum

84
gymnasticarum positi, eligebantur, qui pueros
exercitationes ex arte regerent. Adolescenti aetate
utroque institutionis ratio mutari coepit. Itaque
ex grammaticorum scholis ad musicos se con-
ferant, qui discipulos suos ~~aut eorum~~ lyricum
ad chordarum sonum carmina lyrica cantare doce-
bant, ~~ut eorum~~ tum et mores eorum excolerent, et
animos ~~que~~ ad virtutes bellicas inflammarent,
tum ut ~~et~~ aliquid haberent, quo otium suum
aeque dignum patria, ac vitam negotiis publicis
deditam patriam utilem tra^{noig}derent.

Pueri atque adolescentes certis diebus festis
carminibus ~~et~~ lyricis canendis inter se contende-
bant, parentesque eis qui alios in canendis solonis
carminibus superarent, praemia proponebant.

Quo magis aetate, ~~linguae~~ ^{ae} ^{lat} scientiae linguae, im-
p^{er}itiorum clarissimorumque poetarum proveci erant,
eo difficiliiores in Paellaea exercitationes
subire solebant. Accidebant ad illas quas
jam puerili aetate exercebant aliae, ut
venatio, equitatio, ~~et~~. Aetate pubere,
aut non multo post, omnis generis incommoda
subire coacti erant, sic in praecipue, qui in ludis

Olympicis victores evadere volebant, ut cibum
omnibus fastidium creatum fumerent, adigebantur.
Verum tamen Solon non legibus solum ad excita-
tiones illas adolecentes adstringebat, sed etiam
praemiis juvenes Athenienses ad eas excitabat.
Etenim victori in ludis Isthmicis C, in ludis
Olympicis 12 drachmas constituerat. His legibus
imprimis adscribendam esse puto, quod postea democritum
~~et postea~~ Athenis stabilitam videmus, et tali
educatione victores apud Marathonem, Salamin,
Plateam exstiterant. Post solonem juvenum in
civium numerum ~~et~~ inscriptionem, praepceptores
quidem priores, ~~et postea~~ quibus morum emendatio,
corporis corroboratio, animi eruditio concedita erat,
a severa custodia desisteabant, nichilo minus tamen
praefidis aliorum virorum, quibus legum administra-
tio commissa erat, se detrachere poterant. verum enim
Aesopagus, ut sibi ~~non~~ diligentiores ^{de legibus} civitatis legum
notitiam pararent, ~~in populo~~ atque in corporis
exercitationibus difficilioribus pergerent, eis imponebat.

Trigesimo tandem aetatis anno pro venato
populoque diceret eis licebat, postquam

85
per decem annorum spatium reipublicae institu-
tionem primariam, statum praefertem, ^{rationem} ~~quomodo~~
erga alias civitates se habeant, sapientium
virorum duce atque in concionibus cogoverunt.

~~Hanc~~ si hanc Atheniensium educationem
cum hodierna comparemus, quae neglectis morum
atque corporis disciplinis id potissimum
agitur, ut quantum possit plures artes
atque cognitiones ingenio teneris inculcet,
facile in opinionem inducimur, educationem
illam propter simplicitatem non in populo
cultiore, sed in ^{populo} fere barbarico tantam locum
habere potuisse. Verum enim cuique ab
opinionibus praepjudicatis immuni, animi
attentiores ad hanc rem interuenti, facile
clarebit, hanc educationem Atheniensium
a solone praepscriptam multo magis
quam hodierna ad formandos pueros
juvenumque animos ~~in~~ ^{et} moresque contulisse,

utpote quae rationi temporum, futurorumque
civium conditioni quam optime conveniens, fuisse
omnibus et corporis et animi virtutibus eorum
imbuere, quibus tum ad Defensendam, tum
ad administrandam patriam opus erat.

Mulieres Athenis ceterisque Graeciae
civitatibus perinde atque servi non pars populi
habebantur, quandoquidem neque in bello patriam
Defendere, neque ~~perire~~ manere aliquis in pace
fungi poterant. Quod si scriptores Graeci de
liberorum educatione loquuntur non ~~de~~ de
civium filiabus, non magis quam de servis
sermo est. Solon quamquam satis benigne
in aliis legibus contra mulieres se gessit,
nullam tamen de filiarum educatione lega-
tulit, sed potius severam, cui obnoxiae erant,
disciplinam auxit atque magis quam antea
eas a hominum consuetudine sejourit.
Praecipit enim, ut nulla mulier nisi exornata

86
foras non exeat, (~~tamen necesse est quod~~
~~reflexus habere libat~~) neque majorem unius cubiti
canistrum ferre ferret. Praecipit etiam, ut nulla
cibum humi obolorum pectorem excedentem
fueret, ut nulla nocte aedes suas relinqueret,
nisi in planities videretur. Laedaque ardens
ante ~~se~~ portaretur. Omnes supra modum lamen-
tationes antea apertatas prohibuit, neque minus
capillorum evulsionem, pectoris lacerationem,
aliasque hujusmodi consuetudines. Etiam alienorum
hominum sepulcra alio, quam die funis tempore
visere eis illicitum erat. Ex his legibus
colligere licet, mulierum vivendi rationem
earumque educationem multo etiam magis
a moribus nostris discrepasse, quam puerorum.

Haec mulierum a viris separatio ~~ita~~
vetustissimis temporibus jam in more fuisse
videtur, ~~et~~ ut siue finis cum societate
ortam esse credas; igitur nimis difficile atque adeo
~~omnis~~ ratio ^{non} probabilem omnino reddere non possumus,
unde haec consuetudo originem suam duxerit.

Si vero ~~gentes~~ gentes Graecas cum aliis gentibus
sub eodem coelo, iisdemque conditionibus degentibus compareremus,
multo credibilis videtur, hanc mulierum separationem
ab indigenis, qui primi huius civitatis erant conditores,
ex Africa et Asia in Graeciam translata esse, quam
~~ut~~ et ipsa huius regionis conditio profecta sit.
Sed utrumque se res habet, inde ab antiquissimis
temporibus, virum a naturae aut providentiae divinae
natum esse, ut publica omnia et privata negotia
subirent, quae extra domi parietes perficienda oportere-
rent, mulierum contra, ut utraque domesticisingeretur
destinata esset, sibi persuadebant. Nam ab consan-
ctiam viros atque appetitus diversos in tributos esse crede-
bant. Summum uxoris decus habebatur, si semper
domi aderat, atque conspectu se subducebat,
summae ^{paucorum} educationis in eo consuebat, ut quam mini-
mum cerarent, quam minimum audirent, quam
minimum scriberetur. ^{hanc} Plurima virorum consuetudine
segregatione virgines animam sanam artibus
et disciplinis excolere non poterant. Quod si
mulier nobilis viro nupsisset nullam aliam artem erat
praedita nisi texendi, et dexteritate quadam in operibus
quibusdam mulieribus, in officium maxime necessarium
ita erat imperata, ut a maritis Deum in

37
is insisterentur. Propter aliter eripuit edasalis
se habebat, quae cum illa reliquarum feminarum
minime confunderetur. —

